

ANEKS 3

Młyn Struś i Krupka

Struś Młyn, jak podaje "Słownik geograficzny królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich" wydany w Warszawie w 1880 r. nakładem Filipa Sulimierskiego, był:

"**Strus**, niem. *Strussmühle*, młyn do Wielkiej Łąki, pow. brodnicki. Istniał już około r. 1667 (ob. Wizyt. Strzesza, str. 44). Por. *Muehlenthal*."

"**Muehlenthal** (niem.) 1.) wś, pow. toruński, st. p., kol. i paraf. ewang. Kowalewo, par. kat. i szkoła Wielkałąka 1/4 mili odl., okr. stanu cywiln. Pruska Łąka; wś ma 85.69 morg. obszaru. W 1868 r. 12 bud., między tymi 3 dm., 26 mk., 11 kat., 15 ew. Wś ta składa się z 3 wodnych młynów, rozrzuconych nad brzegiem Łąki, rzeki uchodzącej do Drwęcy. Dawniej było ich więcej, mianowicie: Skrobacz, Juda, Krupka, Strus, Parzybok, Papiernia, Kinost i Szerokostaw. Każdy młynarz dawał proboszczowi 1 korzec żyta, a nauczycielowi pół. R. 1708 czyniło temu obowiązкови zadość tylko trzech (ob. Wizyt. Strzesza z r. 1667, str. 44 i Potockiego z r. 1707, str. 46)."

Młyn Struś był zbudowany nad rzeką w dolinie nazywanej po niemiecku Muehlenthal, a po polsku Młyńska Dolina. Rejon Młyńskiej Doliny jest to obniżenie terenowe wzdłuż cieku wodnego zwanego Strugą Toruńską lub Strugą Rychnowską wcześniej zwana Łachą lub Łąką, wypływającego z jeziora Mlewieckiego na północy dawnego woj. toruńskiego a wpadającego na południu do rzeki Drwęcy, w miejscowości Młyniec. Tereny te na przełomie wieków XIX i XX należały do Prus. Wzdłuż Drwęcy przebiegała granica zaborów, pruskiego i rosyjskiego.

Struś był młynem wodnym ceglano-drewnianym, szachulcowym (pruski mur) kryty gontem, posadowiony na murowanych filarach, usytuowany na Strudze Rychnowskiej (Toruńskiej) w miejscu, które znalazło się między później zbudowanymi młynami Krupka i Bierzgło.

Jak podaje dokument taksacyjny z 12 lipca 1815, cyt. „... Młyn do mielenia dopiero w roku terażniejszym całkiem nowo wybudowany, który jeszcze nie jest w stanie, który z szachulca jest wybudowany i część dachu na takowym znajdujący się klericem jest pobity, tenże młyn jest dwa piętra wysoki dwadzieścia ośm stóp¹ długi i dwadzieścia sześć stóp szeroki (9 m x 8,5 m), tenże młyn dalej jest na dwa ganki założony... Przy temże nowem młynie jest także osobno nowy jagielnik z jednym gankiem przybudowany lecz takowy jeszcze niezupełnie ukończony, który jest dziesięć stóp długi, dziesięć stóp szeroki i dziesięć stóp wysoki...”² Były tam też dwie śluzy młyńska i wodna z pali i „więzarek” wybudowane i most drewniany nad rowem młyńskim

Do nieruchomości zwanej Struś Młyn należały również: dom mieszkalny ze stajnią końską, wybudowany w 1813 roku z szachulca i kryty słomą, wymiary w stopach 42/24/8 i 6 cali posiadał komin murowany, dwie izby i sień. Stajnia dla koni stara, z więzarka wybudowana słomą pokryta (16/15/6). Chlew „świński z więzarek wybudowany i deskami pokryty, w którym trzy świnie tuczne zmieścić się mogą”. Stodoła z więzarek wybudowana „podwójnie na rygiel zamknięta, słoma pokryta (36/20/8 i 6 cali)”. Stary dom familijny ze słupów wybudowany balami po bokach „wybalowany” i słomą pokryty, w nim były jedna izba, jedna komora i komin z gliny. Gruntów pól na trzech polach i dwóch ogrodów owocowego i warzywnego i dwóch łąk całkowicie ogrodzonych wielkości jednej włóki i jednej morgi miary chełmińskiej (to jest 31 mórg chełmińskich, obecnie 17 ha i 4 ary).

Całość oszacowana została przez taksatorów na 7 tysięcy 353 złotych pruskich

Prawdopodobnie w czasie drugiej wojny światowej Niemcy lub też krótko po niej Polacy wywieźli całe wyposażenie mechaniczne młyna do Górka koło Torunia. Drewniano-ceglany budynek młyna w jakiś czas po wojnie zniszczyła wichura. Do chwili obecnej pozostały jedynie murowane elementy po śluzie i pozostałości po podporach, na których stał młyn. Obok był dom mieszkalny również drewniany, na którego miejscu w tej chwili jest budynek murowany, własność państwa Dębińskich.

¹ Stopa pruska = 0,3238535 m.

² Przytoczone cytaty pochodzą z dokumentu taksacyjnego młyna Struś z 12 lipca 1815, AP Toruń, KW Struś Młyn.

Pierwszym ustalonym, przeze mnie z nazwiska, właścicielem młyna Struś, przed 1756 rokiem był Michał Suwalski. Nazwisko podane jest w kopii potwierdzenia przywileju własności przez Króla Stanisława Augusta III z 30 stycznia 1767 roku, „...danego na suplikę (prośbę) Wojciecha i Marianny małżonków Podzińskich...”.³

A było to tak, po sprzedaży przez Michała Suwalskiego młyna Struś należącego do starostwa kowalewskiego, Zygmunt Kretkowski Wojewoda Chełmiński, Kowalewski, Duninowski etc, dnia 28 maja 1756 roku daje przywilej własności Tomaszowi Ziółkowskiemu z żoną i jego sukcesorami do młyna wraz z polami i łąkami. Ponieważ były to małe ilości gruntu dodatkowo otrzymał, cytuję:

„...do tego gruntu przydaje mu się na Kowalewie we trzy pulka roli, także przyłącza się Krupka ze wszystkim; a ponieważ jeźliby miał młyn postawić na Krupce to powinien być na pożytek Pański. Pozwala mu się wolne robienie piwa, gorzałki na swoją potrzebę, z tego młyna dawać co rocznie powinien będzie żyta korcy trzydzieści na św. Marcin, toporowego złotych sześć. Hyberty złotych dwanaście pogłównego na każdą ratę złotych dwa... Młyn wolno mu będzie inszemu sprzedać tylko z wiadomością zamku...”⁴

Po śmierci Tomasza Ziółkowskiego właścicielami młynów Krupki i Strusia wraz z przynależnymi do nich przyległościami stali się, w oparciu o prawo spadkowe, Marianna Ziółkowska córka Tomasza i jej mąż Adalbert (Wojciech) Podziński.

Natomiast po śmierci Wojciecha Podzińskiego około 1790 roku młyn Struś i Krupka odziedziczyli wdowa po nim Marianna i ich dzieci: Antoni, Anna Podzińska Dąbrowska, Stanisław, Katarzyna, Ignacy, Józef i Jędrzej (Andrzej).

Marianna wyszła ponownie za mąż za Antoniego Karbowskiego, przez co Antoni nabył prawa własności do jej części spuścizny po ojcu Tomaszu i pierwszym mężu Wojciechu. A po dokonaniu kontraktu sprzedaży i kupna między Antonim Karbowskim i Marianną małżonkami i rodzeństwem jako sprzedającymi z jednej strony i Andrzejem Podzińskim synem w/w Marianny i nie żyjącego Wojciecha jako kupującym z drugiej strony, zawartym sądownie, młyn Struś z przyległościami i przynależnościami w dniu 17-go stycznia 1808 roku stał się jego własnością.

Andrzej (Jędrzej) Podziński i jego żona Justyna z Płurzynskich byli właścicielami Strusia w latach 1808 do 1837, są to rodzice Justyny Podzińskiej - żony Bogumiła (Gottlieba) Nicke. W latach **1837 - 1852** w tym to roku do tytułu posiadania w księdze wieczystej wpisany został tenże **Bogumił Nicke** a stał się współwłaścicielem przez małżeństwo z Justyną, wynika to z ksiąg wieczystych Strusia i akt metrykalnych parafii Wielka Łąka. Tam mieszkali i tam urodziły się im wszystkie sześcioro dzieci.

Do roku 1846 w skład posiadłości należał też młyn Krupka, w części III księgi wieczystej Strusia pojawiają się zapisy w roku 1837 o sądowym zabezpieczeniu długu 330 talarów na młynie Krupka.

Kolejno po przez dziedziczenie i ślub właścicielami młyna w Strusiu stali się: **Antonina Nicke i Jan Karczewski 1872- 1883.**

Następnie August Ladwig 1883-1887 na podstawie umowy kupna a później nabywali młyn Struś, Józef Krzyżanowski 1887-1897 i Herman Rimm 1897-1907.

Jan Karczewski tak jak i w przypadku Bogumiła Nicke na początku przez kilka lat zarządzał młynem Struś dopiero po czterech latach od dnia ślubu został jego współwłaścicielem i był nim w latach 1872 do 1883, następnie sprzedał go na rzecz właścicieli Niemców. Jak wynika z informacji uzyskanych od starszych mieszkańców Wielkiej Łąki, młyn w Strusiu do końca pierwszej wojny był własnością Niemca.

³ Akt taksacyjny Młyna Struś z 12 lipca 1815, AP Toruń, KW Struś Młyn.

⁴ Cytat z potwierdzenia nadania z 30 stycznia 1767, AP Toruń, KW Struś Młyn.

Po pierwszej wojnie światowej młyn dzierżawili bracia Mieczyńscy, którzy w tym młynie byli wcześniej pracownikami. Następnie po drugiej wojnie światowej budynek młyna Struś i zabudowania do niego przynależne stały się własnością Antoniego Mieczyńskiego.

Informacje te uzyskałem od pani Genowefy Dębińskiej z domu Mieczyńskiej córki Antoniego (jednego z braci dzierżawców), która urodziła się w Strusiu w i do dzisiaj tam mieszka.

Historia posesji **Młyn Krupka**⁵ jest bardziej przejrzysta, został on prawdopodobnie wybudowany jak sugerowano w nadaniu z 1756 roku, przez Tomasza Ziółkowskiego, w latach sześćdziesiątych XVIII wieku. Czyli był młodszy około stu lat od Strusia, a tym samym nowocześniejszy. W 1866 roku był wyceniony na 7.400 marek, należało do niego w roku 1945 około siedmiu hektarów ziemi (6,52,46 ha). Młyn prawdopodobnie został w latach trzydziestych XX wieku przebudowany, pozostał po nim do czasów obecnych zbudowany z wypalanej cegły piętrowy budynek.

W latach powojennych urządzenia wewnętrzne i turbiny prawdopodobnie zostały wywiezione do innych młynów. Śluzy spiętrzające wodę na strudze zostały całkowicie zniszczone. Obecny właściciel zaczął go remontować, założył nowy dach kryty papą oraz zabezpieczył okna i wejścia przed niepowołanymi gośćmi.

Natomiast prawa własnościowe młyna Krupka były następujące. Do roku 1846 był w posiadaniu rodziny Podzyńskich a następnie po przez kupno, stał się własnością Petera Brose i jego żony Elżbiety Sieg oraz później ich syna Bernarda Brose i żony Heleny Bauman, którzy 13 kwietnia 1866 roku sprzedali go pani Julii Działowskiej.

Dalej, kolejno właścicielami Krupki byli, Luiza von Gajewska z domu Działowska i jej mąż Józef Gajewski od 13 października 1886 roku, Władysław Gajewski na podstawie przewłaszczenia z 4 września 1895 roku i Felicja Gajewska z Miedzyńskich z Turzna, na podstawie poświadczenia dziedziczenia przez sąd w Toruniu z dnia 5 maja 1926 roku. Jako ostatni przed wojną, młyn Krupka posiadał młynarz Nikodem Osiński na podstawie aktu przewłaszczenia z 7 kwietnia 1933 roku.

W czasie wojny, młyn z należącymi do niego gruntami przejęli Niemcy. Po zakończeniu okupacji niemieckiej w sierpniu 1945 roku młyn Krupka powrócił w ręce wdowy po młynarzu Nikodemie, pani Wandy Osińskiej.

Aktualnie prawa własności do pozostałości po młynie Krupka posiada nieznany mi z nazwiska właściciel, który nabył go chyba w latach osiemdziesiątych XX wieku.

⁵Krupka, „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego...” podaje bardzo krótką informację, że: „Krupka, (to) posiadłość z młynem, pow. toruński, nad strugą Łachą do Drwęcy uchodzącą, przy trakcie bitym toruńsko-kowalewskim, o 1 milę od Kowalewa. Gmina Mühlental, par. W. Łąka, poczta Kowalewo.” Nie wspomniano kiedy i przez kogo wybudowany i do kogo w latach osiemdziesiątych XIX wieku należał.